

ORANJEKOORTS

John Löwenhardt (Hoofd, Bureau IEB) was op 26 december één van de bijna 13.000 buitenlandse waarnemers bij de presidentsverkiezingen in Oekraïne. Hij behoorde tot het contingent van 70 Nederlanders dat na de 'oranjerevolutie' door de regering ter beschikking was gesteld aan de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa, OVSE. Vluchten naar de Oekraïense hoofdstad zaten vol, zodat Buitenlandse Zaken een charter inzette. Vanuit Kiev reisde hij per nachttrein met nog 66 waarnemers uit vele landen naar Charkiv, 40 kilometer van de Russische grens...

Tentenkamp op de Chresjatik, 28 december 2004

Ze heeft tranen in de ogen. Neemt me bij de arm: 'Dat mag toch wel? Ach help me even die trap af, jong mens...' Ik wil stembureau 4 in kiesdistrict 177 net verlaten als de oude vrouw me staande houdt. Plots gaat het leven heel veel trager. Met verstikte stem mompelt ze, kwaad: 'Ze dachten dat ze ons klein konden krijgen. Nou mooi niet, mij krijgen ze er niet onder, ik ben gekomen om te stemmen...' Tergend langzaam help ik haar de vier afgebrokkelde granieten treden af die naar stemlokaal voeren, zo te zien een gymnastieklokaal. Voetje voor voetje, ze is een kop kleiner dan ik. Vier treden lager staat ze zwaar hijgend stil,

grijpt naar haar hart. Omstanders kijken verschrikt toe. Het ziet er echt zorgelijk uit, het vormeloze hoopje ouderdom aan mijn linkerarm. Even denk ik dat ik een sterfgeval mee zal maken, op de drempel van stemlokaal vier. Maar dan gaat het al weer een beetje. Een diepe zucht en we schuifelen de lange tafel langs waarachter de tien leden van het stembureau zitten. Haar identiteitsbewijs houdt ze in haar hand geklemd.

Een jaar eerder had ik in een bosrijke buitenwijk van Moskou de draagbare stembus begeleid waarin ouden van dagen thuis hun stem konden uitbrengen. Met z'n

vieren, drie leden van het stembureau en ik, gingen we per auto op pad. Over besneeuwde zandpaden, lang zoekend naar de adressen. Struikelend door pikdonkere voortuinen. We vonden schamele onderkomens waarin een weeë geur van ouderdom hing. Tergend langzaam bracht ieder zijn stem uit, na een omslachtige procedure waarin vooral veel handtekeningen moesten worden gezet. Dan weer op zoek naar het volgende adres. Het was mij niet ontgaan dat het makkelijk frauderen is met een draagbare stembus buiten het stemlokaal.

In de eerste en tweede ronde van de presidentsverkiezingen in Oekraïne, 31 oktober en 21 november, is veel gefraudeerd met draagbare stembussen en afwezigheidscertificaten. De laatste worden verstrekt door het stembureau waarbij de kiezer staat ingeschreven en geven hem het recht elders te stemmen. Bij de honderdduizenden werden onrechtmatige stemmen op premier Viktor Janoekóvitsj uitgebracht, vooral in de oostelijke provincies van het land. De Centrale Kiescommissie riep hem tot winnaar uit, maar zijn tegenstrever Viktor Jóésjtsjenko liet het er niet bij zitten. In Kiev brak de oranjerevolutie uit. Honderdduizenden demonstranten bezetten het Onafhankelijkheidsplein – spoedig eenvoudig Maidan (het plein) genoemd – en blokkeerden overheidsgebouwen. De brede hoofdstraat Chresjatik werd een tentenkamp. Het gemeentebestuur van Kyiv, gevolgd door

steden in het westen van Oekraïne, sloot zich bij de revolutionairen aan. Onderdelen van de strijdkrachten, politie en veiligheidsdienst eveneens. De verlamming van het staatsapparaat was compleet, zo'n drie weken lang. Een oranje ordedienst voorkwam provocaties, tonnen voedsel werden aangevoerd naar het Chresjatik tentenkamp, mobiele toiletten, veldkeukens, styropor platen voor onder de tenten. Tienduizenden Kyivse gezinnen stelden bedden beschikbaar voor demonstranten; jonge Oekraïeners reisden uit het buitenland terug om in Kyiv de revolutie te steunen.

Enkele uren na mijn terugkeer uit Charkiv naar Kyiv sta ik het tentenkamp te fotograferen. Een jonge Oekraïener, zoals bijna iedereen versierd met oranje linten, spreekt me in het Engels aan. Waar ik vandaag kom? Holland, Amsterdam. Hij, breed lachend: 'Hoe gaat het met u?' Hij is trots op zijn kennis van het Nederlands, heeft hier vijf jaar gewoond. Een maand geleden na het uitbreken van de revolutie is hij halsoverkop teruggekeerd, nu woont hij in het tentenkamp. 'We gaan niet weg voor Joesjtsjenko president is'.

De drie rondetafelconferenties van eind november, en besluiten van het parlement en het Opperste Gerechtshof begin december hebben een herziene tweede ronde van de verkiezingen, op 26 december, mogelijk gemaakt. Er zijn compromissen gesloten. Het stemmen met afwezigheidscertificaten zal op 26

december sterk worden beperkt. Eveneens het thuis stemmen met een mobiele stembus. Alle kiescommissies zullen paritair worden samengesteld: de helft van de leden Janoekovitsj aanhangers, de andere helft 'orangisten', Joesjtsjenko getrouwen. Deze compromissen binnen drie weken uitvoeren is een gigantische, onmogelijke operatie.

Met de mij toegewezen partner Matthew, employee van Electoral Reform Services in Londen, chauffeur Oleg – een stille Afghanistan veteraan – en tolk Ira ga ik vrijdagmiddag 24 december in Charkiv aan de slag: de stad verkennen. Verspreid over de provincie rijden zo nog 32 andere OVSE teams rond, naast een letterlijk ongekend aantal andere waarnemers: Polen, Canadezen (1500 in totaal!), Amerikanen en nog pakweg veertig andere nationaliteiten. Ira is wild enthousiast dat ze dit baantje heeft gekregen. Ze zal er 200 euro voor ontvangen, voor haar een fortuin. 'I have never been interested in politics', zegt ze in de auto, 'but now I will vote for Yushchenko'. Ze glimt van trots en wij moeten haar op het hart binden buiten de auto haar politieke voorkeur voor zich te houden: wij zijn een strikt neutraal team van waarnemers. Bij Joesjtsjenko aanhangers in stembureaucommissies zien we regelmatig een brutale oranje shawl of het puntje van een oranje doekje uit een borstzak steken. Sommige omstanders spreken er schande van. Maar de internationale waarnemers hebben zich van alle oranje textiel

ontdaan. Mandarijntjes, om ons op de been te houden, eten we alleen in de auto op.

Oekraïne is verdeeld in Oranjeklanten en Jongens van Blauw-Wit (de campagnekleuren van Janoekovitsj). Het westen en centrum van het land heeft op 21 november Joesjtsjenko gestemd, het oosten en zuiden massaal op Janoekovitsj. Begin december is overeengekomen dat de twee presidentskandidaten ieder de helft van iedere kiescommissie aan mogen wijzen. Medio december komt zo een electorale migratie op gang, een nieuw politiek fenomeen: Oranjeklanten van het westen naar de oostelijke en zuidelijke provincies, Blauw-witten van oost naar west. Wanneer wij op zaterdag 25 december de stembureaus in ons district bezoeken zijn de verwarring en verontwaardiging groot – er is van alles mis gegaan, de samenstelling van veel stembureaucommissies is nog steeds onzeker. Zoals in alles valt menigeen terug op complottheorieën.

Beklagenswaardig is het lot van de ouden van dagen, vooral wanneer ze invalide zijn. Zij zijn gewend thuis te stemmen. Nu is beslist dat alleen de zwaarste invaliden ('van de 1e categorie') recht hebben op bezoek van een mobiele stembus. Daarvoor moeten ze voor 12.00 uur op zaterdag 25 december een handgeschreven verzoek indienen, vergezeld van een door een notaris gewaarmerkte kopie van hun

identiteitsdocument. Maar in de ochtend van die dag beslist het Constitutionele Hof dat deze bepaling de grondrechten van minder zware invaliden schendt. Ook invaliden van de 2e tot en met 4e categorie hebben volgens het Hof recht op thuis stemmen. De aanvraagtermijn is op het allerlaatste moment verschoven naar 20.00 uur die dag. Op die manier heeft het Constitutionele Hof minder dan 24 uur voor het opengaan van de stembureaus een besluit genomen dat materieel misschien juist is, maar door het late moment onuitvoerbaar, en daarom onverantwoordelijk. De verwarring en verontwaardiging op de stembureaus die wij bezoeken is ook daarover groot.

Ondanks alles zijn de verkiezingen deze keer een stuk beter verlopen. De aanwezigheid van internationale waarnemers, de interventie van de Poolse president Kwasnewski en het Nederlandse EU voorzitterschap hebben daartoe bijgedragen. De elkaar bestrijdende

partijen zijn gedwongen geweest met elkaar samen te werken in de ruim 33.000 kiescommissies die het land telt. Oekraïne blijft verdeeld – verdeeld tussen het oranjegezinde westen en blauw-witte oosten, tussen veelal behoudzuchtige ouderen en progressieve jongeren, en vooral verdeeld tussen almachtige financiële clans – maar de bevolking heeft tenminste geleerd dat democratie niet vanzelf komt, dat er (zonder geweld) voor moet worden geknokt.

En nu wilt u tenslotte nog weten waarom de revolutie oranje was? Een slimme zet van het oranjecampagneteam vanwege het Nederlandse EU voorzitterschap? Joesjtsjenko zelf heeft het antwoord gegeven toen Peter d'Hamecourt (*Algemeen Dagblad*, 29 december) hem vroeg of de overeenkomst in kleur toeval was: 'Nee, dat is geen toeval. Dat is een teken van God.' Dus als u me met een opzichtig felle oranje shawl ziet rondlopen, weet u hoe dat komt...

John Löwenhardt

Amsterdam, 2 januari 2005